

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Samařská ostraka, jejich funkce a vztah ke Starému zákonu

Samaria ostraca, their function and relation to the Old Testament

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

ThDr. Petr Melmuk, Th.D.

Autor:

Veronika Šebestová

Praha 2015

Poděkování

Ráda bych tímto způsobem poděkovala vedoucímu své bakalářské práce ThDr. Petru Melmukovi, Th.D. za odborné vedení práce a vstřícný přístup. A Michalu Artazovovi za pomoc s korekturou anglického textu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Samařská ostraka, jejich funkce a vztah ke Starému zákonu“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 7. 2015

Veronika Šebestová

Anotace

Tato práce si klade za cíl představit jeden z významných archeologických nálezů, který byl objeven počátkem 20. století a který nám nabízí vhled do administrativního systému severního Izraele – Samařská ostraka. Práce stručně seznamuje s dějinami severního Izraele od doby Omrího nástupu na trůn až po pád hlavního města Samaří v roce 722 př. n. l. Nalezneme zde i doplňkové informace, které se týkají politických a mocenských her okolních států, a které mají vliv na dění v Izraeli. Dále je uváděna historie města Samaří a najdeme zde i krátkou vsuvku o archeologických vykopávkách, které byly v bývalém Izraelském hlavním městě prováděny. Právě v této části je zmíněn i nález ostrak. Dále se v textu zabývám, již ostraky samotnými. Podle indicií, které nám poskytují ostraka samotná, které doplňují další informace, které můžeme nalézt např. v biblickém textu, na stélách, v asyrských administrativních záznamech či v archeologických nálezech, je hledána doba vzniku ostrak a jejich funkce. Práce je protkána mnoha odkazy na biblický text a snaží se hledat možné souvislosti mezi informacemi, které nám podává biblický text a ostraky samotnými.

Annotation

The main goal of this thesis is to present Samaria Ostraca - an important archeological discovery made in the beginning of 20th century, which offers an insight into the administrative system of north Israel. Thesis briefly introduces history of north Israel since the reign of Omri until the fall of the capital Samaria in 722 BC. There is also complementary information regarding politics of surrounding countries, which had influence on the course of events in Israel. Following is description of history of Samaria and it also contains a brief chapter regarding excavations that took place in the former capital of Israel. It is in this chapter, where the discovery of ostraca is mentioned. The thesis then mainly focuses on the ostraca themselves. Thesis searches for the time of creation of ostraca and their purpose using clues, given by ostraca themselves in combination with information we can find for example in the Bible, on stelas, in administrative records from Assyria or in archeological discoveries. Thesis contains many links to the Bible and it attempts to find potential relations between the information found in the Bible and on the ostraca.

Klíčová slova

archeologie, Samařská ostraka, Samaří, Severní Izrael

Keywords

Archeology, Samaria ostraca, Samaria, north Israel

Obsah

Obsah.....	5
Seznam zkratek	6
Úvod.....	7
1. Dějiny severního Izraele.....	9
2. Samaří.....	13
2.1. Historie města.....	13
2.2. Archeologické vykopávky.....	16
3. Samařská ostraka.....	17
3.1 Dělení ostrak.....	18
3.1.1 Hlavní rozdíly mezi skupinami ostrak:	19
3.2 Datace	20
3.2.1 Teorie jednoho krále.....	20
3.2.2 Teorie dvou králů	22
3.2.3 Teorie o spoluvládě	25
3.3 Města a Území	28
3.4 Příjemci a odesílatelé	30
3.4.1 Jména.....	31
3.5 Druh zboží	32
Závěr.....	35
Seznam použité literatury.....	36
Summary	40

Seznam zkratek

- Gn - První kniha Mojžíšova (Genesis)
- Lv – Třetí kniha Mojžíšova (Levitikus)
- Nu – Čtvrtá kniha Mojžíšova (Numeri)
- Dt – Pátá kniha Mojžíšova (Deuteronomium)
- Sd – kniha Soudců
- Jz – Jozue
- 2S – Druhá kniha Samuelova
- 1Kr – První kniha Královská
- 2Kr – Druhá kniha Královská
- Pa – Paralipomenon (kniha Letopisů)
- Oz – Ozeáš
- Am – Ámos
- aj. – a jiné
- např. – například
- srov. – srovnej
- tj. – to je

Úvod

Ústřední zdrojem této práce jsou keramické střepy, které byly nalezeny v roce 1910 při vykopávkách v Samaří. Hlavním zdrojem informací pro tuto práci je článek s názvem: “ Význam a datace Samařských ostrak,”¹ dále pak články Kaufmana² a Noegela s názvem “The Samaria ostraca.”³ K Samaří a vykopávkám, které se tam konaly, byly vydány tři rozsáhlé svazky, které mi sloužily pro upřesnění a doplnění informací a proto v následující práci nejsou uvedeny.⁴

Pozornost jsem soustředila hlavně na text, který byl na Samařských ostrakách objeven. Ten obsahuje šest hlavních informací, které pak v textu samostatně rozpracovávám. Jedná se o datum, ten na ostrakách nalezneme jako první, nenachází se u něj však žádné jméno krále, ke kterému bychom mohly vznik Samařských ostrak přiřadit. Proto je tato část práce věnována hledání krále, za jehož vlády ostraka vznikla. Dojít v otázce datace k jednoznačným závěrům bohužel zatím není možné, na to nám text na text na střepích poskytuje příliš málo informací. Ani různé metody datování nejsou ještě natolik přesné, aby nám tuto otázku zodpověděli. Proto zde uvedu několik možných teorií. Dalším bodem, který na Samařských ostrakách nalezneme, je název měst či vesnic a území, z nichž byla ostraka přivezena do hlavního města Samaří. Zde se bude má pozornost zaměřovat na důležitost míst a na snahu je lokalizovat. Následujícím prvkem jsou jména, jedná se o příjemce a odesílatele zboží. Otázka ohledně odesílatelů je více méně jasná, jedná se o Izraelce, kterým byla pronajímána královská půda, a oni z ní pak odváděli daně ve formě naturálií. Kdo však jsou tito příjemci, kterým bylo zboží posíláno? V této části bych se také ráda zmínila o četnosti výskytu Jahvistických a Baalovských jmen. Posledním bodem této části textu je zboží, které je na ostrakách zaznamenáno. Název zboží však nalézáme pouze na části ostrak, zde si tedy musíme klást otázku, proč se na druhé části střepů název zboží nevyskytuje?

Před rozborem tohoto textu můžeme nalézt část, která nás seznamuje s městem, kde došlo k nálezům ostrak. Je uveden stručný popis geografie Samaří a jeho stručná historie, po ní následuje vhléd do archeologických prací, které byly v Samaří prováděny. Biblický text, který

¹ MELMUK, Petr. " Význam a datace samařských ostrak" in: *Orientalia Antiqua Nova VIII/ 2008*, s. 207-216

² KAUFMAN, Ivan T. “The Samaria Ostraca: An Early Witness to Hebrew Writing,” in: *The Biblical Archaeologist*, Vol. 45, No. 4 (Autumn, 1982), pp. 229-239

³ NOEGEL, S. B. “The Samaria Ostraca,” in: *The Ancient Near East: Historical Sources in Translation*, Londýn 2006, pp. 396-399

⁴ *Samaria – Sebaste I: The Buildings, Samaria – Sebaste II. Early Ivories, Samaria – Sebaste III. The Objects*

k této práci neodmyslitelně patří, je využíván nejen k doplnění historických informací, ale i k hledání souvislostí mezi ním a Samařskými ostrakami. Jde zde o snahu přiblížit biblickým textem k ostrakám samotným a možnost vzájemného potvrzení některých informací. Není to však snadné, ostraka nám informací odhalují jen velmi málo a některé nemáme úplně.

Do čela této práce stavím historii severního Izraele. Jedná se o stručnou rekapitulaci, která začíná vládou Omrího, zakladatele města, ve kterém se ostraka našla a končí pádem severoizraelského království. Budu se zde snažit stručně popsat situaci v království za vlády jednotlivých králů a vnější historické okolnosti, které tuto situaci ovlivňovaly. Důvodem proč jsem se rozhodla pro nastínění historie severního Izraele, je že text, který bude následovat, by pro čtenáře, který není plně obeznámen s touto fází dějin, mohl být matoucí a nepřehledný a čtenáři by snadno mohli uniknout některé širší souvislosti.

1. Dějiny severního Izraele

Roku 886⁵ př. n. l. lid povolal za krále vojenského velitele Omrího. Ten se dostává na trůn v době, kdy díky častému střídání králů není situace v severním Izraeli ani jeho postavení nejpevnější. Vládl dvanáct let, nejprve šest let v Tirse a později přesídlil do Samaří, které založil. Omrí se pustil do bojů proti Moábu, ve kterých byl úspěšným. Aby upevnil svou nejistou pozici, rozhodl se k politickému tahu, který je v biblickém textu ostře kritizován, oženil svého syna Achaba s Jezábel, dcerou Sidoského krále Etbaala. Omrí ač úspěšný proti Moábcům se za své vlády nedokáže vypořádat s Judskem a Aramejci. S Aramejci měl problém i jeho syn Achab. Ten s nimi svedl boje, ze kterých vyšel úspěšně.

V této době se Asýrie snaží ovládnout obchodní cesty vedoucí přes Sýrii a zajistit si tak přístup k nalezištím železa a cínu v Malé Asii. Achab, který si je vědom, jaké ze strany Asýrie hrozí nebezpečí, uzavírá s Aramejci mírovou smlouvu. Po bezprostředním pominutí hrozby ze strany Asýrie se Achab znovu s Aramejci střetává, tentokrát ale po jeho boku stojí judský král Jošafat. Za jeho vlády dochází k mravnímu úpadku země. Po Achabově smrti se oddělil Moáb od Izraele. Stalo se tak za krátké vlády Achazjáše, syna Achabova. Na trůn poté nastoupil Achazjášův bratr Joram. Joram bojoval proti Moábu a Aramejcům, většinou neúspěšně. Z biblického textu se dozvídáme, že Joram byl při Jehúově vzpouře zasažen šípem a umírá (2 Kr 9, 25)⁶ Do čela se severního Izraele se tedy dostává nová dynastie v čele s Jehúem. Stát je v této době ohrožen agresivní politikou Chazaela, který v té době rozšiřuje své území. Jehú proto hledá silného spojence, toho získá v asyrském králi Salmanasarovi III., kterému dá zlato a stříbro.⁷ Když však asyrský král opustil jižní Sýrii, zůstal Jehú bez spojence. Damašek v této době dosahuje vrcholu své moci. Chazael a později i jeho syn Ben Hadad III., podnikají nájezdy proti Izraeli.⁸ V této nepříznivé situaci dochází ke střídání králů na Izraelském trůnu, po Jehúově smrti na trůn nastupuje jeho syn Joachaz. Za jeho vlády dochází k vyplenění Izraelského území, které se stává vazalem Sýrie. Území je zmenšeno na hlavní město Samaří a jeho nejbližší okolí.

⁵⁵ Pokud není psáno jinak, jsou všechny datace uváděny podle královské chronologie, kterou můžeme nalézt v ekumenickém překladu bible.

⁶ Tato informace je v rozporu s textem, který byl nalezen na stéle z Tel- Danu, kde se Aramejský král Chazael vychloubá: „Zahubil jsem Jorama, syna Izraelského krále Achaba a zabil jsem Achazjáše, syna krále Jorama z domu Davidova. A rozbořil jsem města jejich města a zpusťošil jejich zemi.

⁷ Zápis o této události můžeme nalézt na Černím obelisku, který byl nalezen v Nimrodu.

⁸ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 45

Situace se pro Izrael zlepšuje až s nástupem Adadnirariho na asyrský trůn. Asyrský král podniká válečná tažení do Damašku a Izrael tak dostává šanci osvobodit se z jeho područí. Za Joáše, který vládl Izraeli v letech 803- 787 př. n. l. se stav Izraele a Damašku začíná měnit. Král přestává platit tribut a dokonce se mu daří dobýt zpět ztracená území. Dochází k rozvoji obchodu s okolními státy.

Jarobeám II. navázal na výbojovou politiku svého otce, který mu pro to připravil dobrou základnu. Království za jeho vlády hospodářsky prosperuje a roste jeho význam. „V době vrcholného rozkvětu severního království za Jarobeáma II. došlo konečně k naplnění všech znaků státnosti. Vůbec poprvé lze konstatovat, že jde o státní celek, kde je rozšířena gramotnost a který má úřednický aparát, specializovanou hospodářskou výrobu i stálé vojsko.“⁹

Doba Jarobeáma II. je také nejstarším obdobím, ze kterého se nám zachovaly prorocké texty. Jedná se o texty Ozeáše a Ámose, které poukazují na morálně zkažený způsob života severoizraelské aristokracie. Ta žije v blahobytu a obklopuje se přepychovými věcmi. Ozeáš a Ámos ve svých textech také kritizují modloslužbu, sociální nespravedlnost, či závislost na Asýrii. Jarobeáмова politika se opírá o spojenectví s Judským královstvím, čímž byla posílena stabilita země. V Samaří i v jiných částech říše roste stavební činnost. V zemi se živě obchoduje a dochází k rozvoji řemeslné výroby. Tento rozkvět má i svou stinnou stránku. Díky zvyšování produkce dochází k prohlubování sociálních rozdílů mezi obyvateli, vykořisťování jsou zejména rolníci. Jak poukazuje prorocký biblický text, „slyšte to vy, kdo bažíte po ubožákovi a kdo chcete odstranit pokorné v zemi. Říkáte: „když už pomine novoluní, abychom zas prodávali obilí, a sobota, abychom otevřeli sýpku, na míře ubrali, na ceně přidali a podváděli falešnou vahou, abychom si koupili nuzáky za stříbro, ubožáka pro pár opánků, abychom prodali obilí zadinu“ (Am 8, 4-6).

Svědectví o vysoké životní úrovni šlechty můžeme pozorovat v několika zdrojích. Vykopávky v Samaří nám odhalily přes dvacet slonovinových plaket s egyptskými motivy, které jsou vyřezané ve fénickém stylu. Pravděpodobně zdobily stěny paláce nebo elegantní nábytek izraelské královské rodiny.¹⁰ Dalším zdrojem jsou Samařská ostraka.

V roce 747 po smrti Jarobeáma II. v Izraeli nastává období úpadku. Správci jednotlivých oblastí, vojenští důstojníci a jednotlivé zájmové skupiny se semkli do jednotlivých frakcí.¹¹

⁹FINKELSTEIN, Israel a Neil Asher SILBERMAN. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 194

¹⁰ FINKELSTEIN, SILBERMAN: s. 194

¹¹ FINKELSTEIN, SILBERMAN: s. 195

Díky této roztržiténosti dochází k poměrně rychlému střídání panovníků na trůnu. Ti obvykle umírali násilnou smrtí z rukou svých nástupců.

V této době se na scéně objevuje v plné síle Asýrie, což mění poměry v celé Mezopotámii. Do jejího čela se postavil Tiglat-Pilešar III.¹² Za jeho vlády dochází ke změně politiky vůči vazalským státům. Ty se dostávají pod přímou kontrolu jeho říše a jsou vázány na platbu vysokého tributu. S cílem upevnit moc a rozšířit území, dochází k obrovskému vysídlování a přemísťování obyvatel. Tiglat-Pilešarovo rozptýlení obyvatelstva bylo velmi taktickým tahem. Snižovalo šanci budoucího organizovaného odporu, do Asyrské armády přibývali noví rekruti a byly dodány nové technologie. Přesídlováním řemeslníků došlo ke zvýšení pracovních sil v Asýrii a růstu ekonomiky. Přesun obyvatel pomohl ke zvýšení zemědělské výroby.¹³ Po smrti Jarobeáma II. nastoupil jeho syn Zekariáš. (747), ten však vládl pouze 6 měsíců a po jeho násilné smrti nastoupil Šalúm (747- 746). Ten byl však velmi brzy nahrazen Menachem (746- 737). Podle Bible se jednalo o krutého krále, který upevňoval svou moc vražděním svých nepřátel. Dobrovolně se uvolil platit vysoký tribut Tiglat-Pilešarovi III., který odváděl z daní. V Izraeli se v této době objevují dvě strany. První strana je proasyrská a spoléhá na úplatky a dary asyrskému králi. Druhou stranou je protiasyrská, která se chce pomocí spojení s dalšími státy vymanit ze závislosti na Asýrii.¹⁴ Asyrský dokument z roku 738 př. n. l. se zmiňuje o králi Damašku Resínovi a izraelském králi Menachemu jako o plátcích tributu Asyřanům. „Menache dal Púlovi sto talentů stříbra, aby si zajistil jeho pomoc a upevnil království ve svých rukou. Mechache vymáhal to stříbro na Izraeli, na všech bohatýrských válečnících, aby je mohl odvézt asyrskému králi, padesát šekelů stříbra na jednoho muže. Asyrský král odtáhl a nezůstal v zemi.“ (2 Kr 15, 20)

Po smrti Menacheho nastupuje na trůn Pekachjáš, který je na trůnu vystřídán svým vrahem Pekachem. Pekach, syn Remaljšášův, byl odpůrcem Asýrie a přidal se k protiasyrské koalici místních států, ve které byl damašský král Resín a některá pelištejská města. Judský král Achaz se ke koalici odmítl připojit, a když roku 734 př. n. l. táhl Tiglat-Pilešar proti jižní Sýrii a pelištejcům, vykoupil si mír s Asyřany zlatem a stříbrem. (2 Kr 16, 5-10) Když se tedy Pekach s Resínem obrátili proti němu, Judský král Achaz povolal na pomoc Tiglat-Pilešara. Tiglat-Pilešar dobyl Damašek a Aramejský stát se stal provincií Asýrie. Poté pokračoval na území Izraele. Jeho severní části vyplenil a mnoho obyvatel odvedl do zajetí. Dobyty a přestěhování

¹² Objevuje se v Bibli pod jménem Púl.

¹³ FINKELSTEIN, SILBERMAN: s. 197

¹⁴ RENDTORFF: s. 58

vesnic vedlo k zastrášení a demoralizaci obyvatel. Od zničení Samaří uchránila jeho obyvatele vzpoura Hošeji proti Pekachovi. Pekach byl mrtev a Hošea se uvolil platit Asyřanům velké daně. Tiglat-Pilešar se vychloubal na jednom ze svých nápisů „země Bit-Humria,¹⁵ jejíž všechna města jsem v předchozích taženích srovnal se zemí... jejich dobytek jsem zničil, ušetřil jsem jenom odlehlé Samaří.“ Z toho můžeme usoudit, že z bývalého severoizraelského království zbylo pouze hlavní město a vysočina kolem něj.¹⁶ Po smrti Tiglat-Pilešara 727 se na chvíli uvolnil tlak Asýrie a došlo ke vzniku nové protiasyrské koalice, kterou podporoval Egypt. Poté co Hošea přestal platit Asýrii tribut, vypravil se nový král Salmanar V. do Samaří, kde zajal posledního izraelského krále. Samaří se však podařilo dobýt až jeho nástupci.¹⁷

¹⁵ tj. dům Omrího

¹⁶ RENDTORFF: s. 59

¹⁷ V královském paláci v Charsabádu můžeme na stěně nalézt nápis, který toto svědectví potvrzuje.

2. Samaří

Samaří leželo na kopci 11 km na severozápad od Šekemu a ovládalo hlavní obchodní cesty v Esdraelonské nížině. Stalo se hlavním městem říše a pohřebištěm severoizraelských králů. Z vysokého kopce lze obhlédnout celou okolní rovinu a může být dobyt pouze obléháním. Jméno města nejspíš souvisí s hebrejským výrazem שַׁמְרֵי, který znamená strážní stanoviště. Pozemek pro město, které se na víc než století stalo hlavním centrem říše, koupil král Omrí, který započal s jeho výstavbou.

Vystavět na vrcholku kopce rozsáhlý palác, nebylo lehkým úkolem. Nevelký vrcholek kopce, se pro stavbu velkého komplexu nezdál vhodný. „Tento problém byl staviteli vyřešen následujícím způsobem: *rozsáhlým přemístováním zeminy vytvořili na vrcholku hory obrovskou umělou plošinu. Kolem kopce postavili obrovskou hradbu, v níž byly navzájem propojené komůrky neboli kasematy. Vrcholek a horní část kopce se tak ohradily ohromnou hradbou ve tvaru obdélníka. Když se tato zajišťovací hradba dokončila, vyplnily pracovní čtyři její vnitřek tisíci tunami hlíny, kterou dovezly z okolí. V době železné šlo o odvážnou novinku.*“¹⁸ Tento projekt byl obrovský. Zemina, která byla za podpůrnou hradbou napěchovaná, dosahovala v některých místech hloubky až šest metrů. A proto na stavbě vnější hradby, na níž byl palácový komplex, byla použita technika kasemat. Kasematy způsobily, že se tlak výplně rozprostřel a zmenšil. Tak mohlo vzniknout opevněné centrum města o velikosti dvou hektarů.

2.1. Historie města

Samaří se nacházelo uprostřed strmých kopců, které byly osázeny stromy mandloní a olivovníků. Bylo místem, z něhož byl velkolepý pohled na úrodnou zemědělskou oblast. „Nález keramických střepů, několika zdí a objektů vytesaných do kamene dosvědčuje, že toto místo bylo obydleno již před Omřího příchodem. Pravděpodobně zde byla v 11. a 10. století př. n. l. malá chudá vesnice nebo zemědělská usedlost. Mohlo se jednat i o dědičnou půdu Šemera.“¹⁹

Právě Šemer byl původním vlastníkem tohoto pozemku, než ho za dva talenty stříbra prodal Omrímu, králi Izraele, který do té doby sídlil v Tirse. Zprávu o koupi této hory nám zprostředkovává biblický text: „Od Šemera získal horu Šomerón za dva talenty stříbra. Tu horu obestavěl a město, které vystavěl, pojmenoval Šomerón (to je Samaří) podle jména pána hory Šemera“ (1 Kr 16,24). Omrí nechal hospodářské budovy, které zde stály, srovnat se zemí a pro

¹⁸ FINKELSTEIN, SILBERMAN: s. 165

¹⁹ FINKELSTEIN, SILBERMAN: s. 165

něj a jeho dvůr zde nechal vystavit honosný palác. Tak se Samaří stalo hlavním městem Omriovské dynastie a státním centrem Samařska. Na výstavbě Samaří se pracovalo šest let a poté budování pokračovalo i za Omriho syn Achaba. Achab nechal ve městě postavit dům obložený (nebo zdobený) slonovinou (1 Kr 22,39). Samaří bylo za Achaba obléháno Ben-Hadadem II. Při prvním tažení proti královskému městu, byl syrský král neúspěšný, později však způsobil, že v Samaří nastal krutý hlad (2 Kr 6,25), ten polevil až po náhlém syrském odchodu.

Za vlády krále Menacheho bylo město uchráněno před útokem Tiglat-Pilesara III., protože se severoizraelský král uvolil platit vysoký tribut. Jeho syn Pekach, zaútočil na Judské království, které v té době, bylo spojencem Asýrie, a tak se Samaří znovu dostalo do obležení, které bylo v letech 725- 722 způsobeno asyrským králem Šelmaneserem. Izraelci se snažili bránit, ale Asyřané roku 722 př. n. l. dobyli Samaří a to po jeho tříletém obléhání. Izraelskému hlavnímu městu byl uložen vysoký tribut a bylo připraveno o válečnou výzbroj. Od roku 721 př. n. l. začal nový asyrský král Sargon II. uskutečňovat masové deportace dobytého území. Více než dvacet sedm tisíc osob odvlékl ze Samaří a nechal je usadit v severní Sýrii v údolí řeky Chabúru. Místo nich nechal přijít jiné obyvatele říše, aby se usídlili na jejich místě. Tak docházelo k náboženskému promíšení, které oslabovalo národní identitu.

Po Asýrii a Babylonii převzala kontrolu nad severním Izraelem a tím i nad Samařím Persie. Perští místodržící, kteří v Samaří sídlili, se stavěli velmi negativně k navrátilcům z exilu, neboť se obávali, že dojde k oslabení jejich moci. Samaří totiž získalo v době, kdy Jeruzalém ležel v troskách, značný vliv. Úřad v byl za perské vlády v Samaří předáván dědičně. Někdy kolem období "vlády" Nehemiáše se v čele úřadu objevil Sanballat, který se ve své době stal nejspíše nejdůležitější osobou západně od Jordánu.²⁰

Druhá polovina čtvrtého století př. n. l. byla obdobím expanze Alexandra Velikého. Samaří, které Alexander dobyl, mu bylo zprvu příznivě nakloněno. Když však byl Alexandr v Egyptě, stalo se, že Andromach - Alexandrův vyslaný místodržící ze Sýrie- byl Samařany zajat a upálen. Alexandr ihned spěchal zpět do Samaří a nechal usmrtit původce činu, za Andromachova nástupce jmenoval Menóna. Ve městě pak nechal usídlit makedonské kolonisty.²¹ Díky makedonským kolonistům se Samaří stalo jedním z hlavních center

²⁰ HASTINGS, James. *A Dictionary of the Bible, Vol. IV, The Biblical World*, Vol. 17, No. 2 (1901), s. 376

²¹ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 18-19

helenismu. Po smrti Alexandra Velikého se Palestina dostala pod nadvládu Ptolemaiovské říše. Za Ptolemaia V. Epifana (204- 180 př. n. l.) byl v páté syrské válce, připraven Egypt o Sýrii a Palestinu, které se tak dostaly pod nadvládu Seleukovců. Stalo se tak za vlády Seleukovského vládcce Antiocha III.

V polovině druhého století byli zřejmě lidé ve městě znepokojeni hrozbou z Judska, kterou pro ně představovali Hasmoneovci.²² Při expanzivní politice Jana Hyrkána, který vytáhl asi roku 128 př. n. l. proti Samaří, byla zničena svatyně na hoře Gerazím. Samaří bylo zničeno až o téměř dvacet let později, a jeho obyvatele byli prodáni do otroctví. Došlo i ke zničení okolí města a to přibližně v letech 111-107 př. n. l.

S novou výstavbou města započali Pompeius a Gabinius.²³ Ale největší přestavba, byla uskutečněna až Heroda Velikého, který vynaložil značnou finanční částku na obnovu města a přejmenoval je na Sebasté, k počtě římského císaře Augusta. Po jeho smrti připadlo Samaří k území Archela, syna Heroda Velikého. O Samaří se zmiňuje i Nový zákon. I přes spor, který byl mezi Judskem a Samařskem si Ježíš zkracoval cestu do Galileje právě před Samařsko (L 17:11) a zastavil se na odpočinek v samařském Sycharu blízko Šekemu (J 4:4) Podle staré křesťanské tradice zde byl pochován Jan Křtitel.²⁴ K největšímu rozmachu Samaří, v této době již Sebasté, dochází v 1. stol. n. l., kdy byla hranice města rozšířena.

Město začalo ztrácet význam až po dvou neúspěšných židovských povstání, ke kterým došlo v 1. a 2. stol. n. l. Později se stalo římskou kolonií pod správou Septima Severa. V této době zaznamenáváme ve městě poslední velké stavební činnost, Septimus Severus (193- 211) zřídil ve městě Sebasté kolonii, v níž bydleli ženatí příslušníci římských legií, kteří pak tvořili milici.

Dnes se v blízkosti Samaří, které bylo kdysi hlavním královským městem severního Izraele, nachází malá vesnička Sebastye.

²² To usuzujeme z archeologických nálezů té doby, kdy byla v Samaří posílena obraná zeď.

²³ Jak se můžeme dozvědět od Josepha Flavia.

²⁴ DOUGLAS, J. *Nový biblický slovník*. 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2009, s. 875

2.2. Archeologické vykopávky

První archeologické výzkumy v Samaří uskutečnili před první světovou válkou Američané. Tato expedice Harvardské university měla za úkol vyhloubit pozemek Samaří (Sebaste), které bývalo hlavním městem starověkého Izraelského království, se konala v letech 1908- 1910 a v jejím čele stál G. Reisner a C. S. Fisher. Pod vedením J. W. Crowfoota²⁵ mezi lety 1931- 1935 došlo v Samaří k další výkopům, při nichž bylo objeveno celkem šestnáct vrstev osídlení. Další výzkum zde byl prováděn v roce 1965 jordánský oddělením starověku a v roce 1968 Britskou školo archeologie v Jeruzalémě.²⁶

Místo bylo významné a to kvůli historii bohaté na archeologické, textové a umělecké pozůstatky. Hlavní příčinou obtíží, ke kterým během vykopávek docházelo, je, že při nich bylo objeveno šestnáct vrstev osídlení. Vrstva I. je připisována do vlády Omrího, někdy i Achaba, kdy mluvíme o době, kdy bylo místo poprvé opevněno. Na západní straně byl vystaven královský palác. Kopec měl kdysi hřeben, proto vnitřní hradba sloužila nejen jako opevnění, ale i jako pojistná stěna. Která byla potřeba k udržení nánosů, který tvořil rovnou plochu uvnitř opevnění na svazích hřebenu. Obdélník na vrcholku kopce zabíral plochu velikosti přibližně 5 akrů, proto předpokládáme, že oblast sloužila jako vládnoucí centrum a většina sloužících a vojáků musela žít na svazích kopce. Vrstva II. Došlo zde k posílení opevnění vrcholku. Pro vrstvu III. je charakteristická rozsáhlá rekonstrukce „slonovinového domu“ a královského paláce. Je tedy pravděpodobné, že doba vrstvy II. byla ukončena katastrofou. Tuto katastrofu můžeme pravděpodobně přisuzovat Aramejcům, kterým se podařilo podrobit si Izrael za vlády Joachaze. Keramika, která byla nalezena ve vrstvě III., se odlišuje natolik, že ji lze oddělit od vrstev I. a II. a také od vrstev IV., V. a VI. Ve vrstvě IV. nacházíme pouze opravy „slonovinového domu“, je ale možné, že tyto úpravy pocházejí ještě z vrstvy III. V Období V byla objevena silná vrstva nánosů a množství spálené slonoviny. Tento nálezný je důkazem zničení Samaří Sargonem II. Vrstva VI. je označením pro nános, který se našel kolem zdi podél svahu.²⁷ Keramika z období IV. a V. si je natolik blízká, že je velmi těžké tyto dvě vrstvy od sebe oddělit. Ostraka byla nalezena ve vrstvě IV v administrativní budově západně od paláce mezi vnitřní a kasematovou zdí.

²⁵ Této expedice se účastnili také E. L. Sukenik, Kathleen M. Kenyon, Mrs. Crowfoot.

²⁶ DOUGLAS, J. *Nový biblický slovník*. 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2009, s. 876

²⁷ Wright ji řadí do vrstvy V.

3. Samařská ostraka

Hliněné střepy bývají jedním z nejčastějších archeologických nálezů a to zvláště v místech starověkých sídlišť. Jedná se z pravidla o kusy rozbitých džbánů, misek, číší a jiných hliněných nádob. Právě těmto úlomkům říkáme ostraka.²⁸ Tyto střepy sloužily jako materiál, pro zápis krátkých a méně významných textů, byly laciné, trvanlivé a snadno dostupné. Texty na ostrakách měly různou délku a obvykle se na ně psalo inkoustem.

V Izraeli bylo nalezeno několik sbírek ostrak, které nám poskytují zajímavé historické informace, které můžeme spojit se zprávami, které se vyskytují v biblickém textu. Jsou to ostraka z Lakiše, Aradu a Samaří.

Název Samařská ostraka používáme pro střepy, které byly nalezeny v rozvalinách královského paláce v Samaří. Archeologové zde objevili více než sto nápisů a polo-čitelných fragmentů, které byly zachyceny, na rozbitých různě barevných kusech misek, váz, číší a džbánů.²⁹ Nápisů byly psány starohebrejským písmem a zaznamenány inkoustem. Ostraka byla prvními výzkumníky zařazena do IV. vrstvy osídlení a jsou proto považována za dokumenty 8. století. Samozřejmě i v tomto případě můžeme najít vědce, kteří ostraka zařazují do jiné vrstvy osídlení, což není žádným překvapením, protože jak už bylo zmíněno výše ostraka ze sídelních vrstev IV. – VI. jsou si vzhledově velmi blízká. Přesnější dataci můžeme určit pouze při bližším přezkoumání samotných ostrak. Celkově nám tedy nález poskytl sto dva ostrak, z nich je však pouze šedesát tři čitelných a mohou nám sdělit nějaké informace. Z 63 ostrak je jich datováno devět “ v 9. roce,” čtrnáct “ v 10. roce,” třicet dva “v 15. roce” a jedno “v 17. roce.” zbylých sedm ostrak datování nemá.

Samařská ostraka pravděpodobně sloužila k zaznamenání daní, které přišly ve formě oleje nebo vína z okolních měst do hlavního města Samaří. Ve všech můžeme odhalit téměř stejný vzorec a skoro všechny jsou datovány podle roku královské vlády. Na ostrakách se nachází pouze rok vlády panující krále, ne však jméno krále samotného. Proto je možno dojít k závěru, že všechna ostraka byla doručena za vlády krále, který musel vládnout minimálně

²⁸ Ostrakon - řecké slovo, které je dnes vnímáno, jako ”střep hliněné nádoby.” Praktika hliněných střepů byla rozšířena hlavně v Řecku, kde na keramické střepy byla napsána jména občanů, kteří ohrožovali tamější demokracii a muž, jehož jméno se na střepěch objevilo nejčastěji, mohl být vyobcován. Tato praktika se nazývala střepinový soud, ostrakismus.

²⁹ KAUFMAN, Ivan T. “The Samaria Ostraca: An Early Witness to Hebrew Writing,” in: *The Biblical Archaeologist*, Vol. 45, No. 4 (Autumn, 1982), s. 229

sedmnáct let. Podle datace králů v chronologickém přehledu událostí, který je připojen k české ekumenické bibli připadají v úvahu dvě jména Joáš (803 - 787 př. n. l.) a Jarobeám II. (787 - 747 př. n. l.).

3.1 Dělení ostrak

Ostraka obsahují 6 základních informací: rok vládnoucího krále, „území,” „město,” pro koho je zásilka určena, kdo zásilku posílá a zboží, které je posíláno. Kvůli odlišnostem ve vzorci textu ostraka je můžeme rozdělit na dvě hlavní skupiny. Do první skupiny jsou řazena ostraka z roku 9 a 10, ve druhé skupině nalezneme ostraka z roku 15 (případně 17). Toto rozdělení je použito, protože pro každou skupinu jsou typické určité znaky, které ve druhé skupině nenalezneme. Nejprve tedy představíme skupiny, a pak se můžeme podívat na jednotlivé odlišnosti. Jednotlivé informace, které na ostrakách nalézáme, jsou odděleny tečkou.

Z roku 9 a 10 bylo celkem nalezeno dvacet tři ostrak. Najdeme zde několik hlavních prvků: datum, jméno města, jemuž předchází předložka “mém,” jméno osoby, kterou předchází předložka “lamed” a druh zboží- jedná se o džbán starého vína nebo jemného oleje.³⁰ Můžeme zde najít nějaké rozdíly týkající se množství zboží nebo pořadí uvedených informací. Určité odlišnosti však můžeme najít i v rámci této skupiny. Do roku 9 nám spadá celkem devět ostrak. Ve většině z těchto textů je hlavní surovinou, která byla do Samaří dovážena, víno. A ani v jednom z textů nenalezneme jako místo pro doručení území, vždy se jedná pouze o vesnici či město. Na čtrnácti ostrakách, která máme k dispozici z roku 10, můžeme najít jako zboží, které má být doručeno ho hlavního města, olej. Můžeme zde kromě vesnic a měst nelézt i jméno území, i když se jich na textech vyskytuje jen málo.

Př.:

Ostrakon č. 5 – *V devátém roce. Z Kozoh. Pro Gedaja(h)a. Džbán loňského vína*

Ostrakon č. 12 – *V desátém roce. Z Azi. Pro Gedaja(h)a. Džbán čištěného oleje*

K dispozici máme třicet dva ostrak, které můžeme datovat do 15. roku. K těmto textům můžeme podle Sheai přiřadit další čtyři, jejichž vzorec je stejný, jako ten pro rok 15. Ve vzorci ostrak z tohoto roku můžeme najít o dva prvky více. Nachází se zde jméno klanu, kterému předchází předložka “mém” a jméno druhé osoby, které je bez předložky. Pokud se v textech objeví název města, nalezneme ho na konci textu, kdežto v textech z roku 9. a 10 se nacházelo

³⁰ NOEGEL, S. B. “The Samaria Ostraca,” in: *The Ancient Near East: Historical Sources in Translation*, Londýn 2006, s. 396

na místě druhém, hned za rokem vlády. Na druhém místě se v tomto vzorci objevuje název klanu.³¹ V žádném z textů nenalzáme název zboží, ale kvůli podobnosti se zásilkami z roku 9 a 10 předpokládáme, že se v nich také nalézalo víno nebo olej, které byly přivezeny do Samaří.

Z roku 17 máme k dispozici pouze jediný ostrakon, který označujeme číslem 63. Tento text není důležitý z pohledu politického, ale je významným pro chronologii. Jak už bylo řečeno, jedná se o nejvyšší dataci, kterou na ostrakách nacházíme a právě kvůli tomuto textu předpokládáme, že král, za jehož vlády ostraka vznikala, musel vládnout nejméně sedmnáct let.

Ostrakon č. 28 - *V patnáctém roce. Z území Abíezer. Z města Elmattan. Pro Asu, syna Achímeleka. Baal z Elmatanu.*

Ostrakon č. 36 - *V patnáctém roce. Z území Šemída. Pro Achíma. Gera*

3.1.1 Hlavní rozdíly mezi skupinami ostrak:

Jak už bylo řečeno mezi první a druhou skupinou ostrak, můžeme nalézt značné rozdíly a to nejen v posloupnosti nalezených textů, ale i ve jménech a názvech městech či územích, která se na ostrakách vyskytují. Podle Sheai se mezi skupinami ostrak vyskytuje sedm hlavních rozdílů, které si teď uvedeme.³²

- 1) Název zboží (víno, olej) se objevuje pouze v první skupině, ve druhé skupině se název zboží neobjevuje.
- 2) Druhé osobní jméno se zpravidla objevuje ve druhé skupině, v první skupině se obvykle objevuje pouze jedno jméno.
- 3) Jméno klanu se objevuje ve druhé skupině velmi často, v první pouze zřídka³³
- 4) Jména měst se v první skupině objevují na začátku vzorce, ve druhé skupině se objevují na konci vzorce.
- 5) Mezi jmény v obou skupinách nenacházíme téměř žádné shody.
- 6) „Jména otců“ jsou běžně používána ve druhé skupině, v první skupině jich nalezneme jen málo.
- 7) V každé skupině ostrak je používán jiný numerický systém.³⁴

³¹NOEGEL: s. 397

³²SHEA, William H. "Israelite Chronology and the Samaria Ostraca," in: *Zeitschrift - Deutschen Palastinavdreins.* Bd. 101, H. 1 (1985), s. 13- 14

³³ A to pouze u ostrak z roku 10.

³⁴ Numerický systém, který nalezneme na textech z roku 9 a 10 je psán starohebrejským stylem, pro zapisování číslic, kdežto systém, který nalezneme na ostrakách z roku 15 je typickým systémem zapisování číslic v Egyptě.

Tato rozdílnost mezi první skupinou textů z roku 9 a 10 a druhou skupinou textů z roku 15, vede mnohé badatele k domněnce, že texty vznikly během vlády dvou králů. Jak už bylo řečeno výše, v textech nenacházíme žádné výrazné paleografické změny, takže pokud přistoupíme na hypotézu dvou králů, musíme hledat vládcy, kteří vládli těsně po sobě, nebo mezi jejich vládou nebyl žádný delší časový rozestup. Nabízí se nám ještě další možnost, jak tyto četné změny vysvětlit a tou je spoluvláda otce a syna. I přes tyto mnohé rozdíly, které mezi ostraky nacházíme, se někteří badatelé stále drží teorie, že ostraka vznikla za vlády jednoho krále. Jako důvod pro změnu ve stylu psaní ostrak, je pak většinou uváděn nějaký výrazný socioekonomický jev, díky kterému došlo ke změně administrativního systému.

3.2 Datace

Když byla ostraka v roce 1910 nalezena, byla datována do období vlády severoizraelského krále Achaba. Tato datace vyplývala ze skutečnosti, že střepy byly nalezeny v prostoru zadního dvora královského paláce, který nechal Achab zbudovat. Při bližším zkoumání textů se však začaly objevovat ukazatele, které nasvědčují skutečnosti, že text pochází z doby pozdější. Achabův palác, ve kterém byla ostraka nalezena, je řazen do IV. vrstvy osídlení,³⁵ která pokrývá 8. století. V rámci 8. století může být přesnější termín určen pouze důkladným zkoumáním ostrak samotných.

3.2.1 Teorie jednoho krále

Jde o autory, kteří se přiklání k názorů, že ostraka vznikla za vlády jediného krále a výrazné rozdíly mezi nimi jsou zapříčiněny změnou ve správním systému, která nastala, díky novému vývoji situace v království.³⁶ Abychom o některém z vladařů severního Izraele vůbec mohli uvažovat, musí splňovat následující podmínky.

- a. Musí se jednat o krále, který vládl severnímu Izraeli v 8. století př. n. l., kam byla podle stratigrafických údajů ostraka zařazena.
- b. Musí se jednat o krále, který vládl sedmáct let nebo déle, protože nejvyšší údaj, který na samařských ostrakách můžeme nalézt, je právě rok sedmáct.

Tuto podmínku splňují pouze dva králové Joachaz (817- 800 př. n. l.) a Jarobeám II. (788- 747 př. n. l.).³⁷ Většina badatelů se přiklání spíše k Jarobeámovi II. Obránci datování

³⁵ I zde neexistuje jednoznačná shoda, protože někteří badatelé se přiklání spíše k vrstvě III. a jiní ji řadí do V.

³⁶ Noegel, Maisler

³⁷ Dataci těchto vladařů uvádím dle chronologického přehledu událostí, který je připojen k české ekumenické bibli

ostrak do vlády Joachaze tvrdí, že ho nelze vyloučit, jelikož ho považují za budovatele IV. vrstvy osídlení. Z archeologických nálezů víme, že k největšímu zlomu, ve vývoji keramiky došlo mezi III. a IV. budovatelskou fází, je možné že k tomuto zlomu mohlo dojít, díky nějaké politické krizi v oblasti Samaří.³⁸ Tato doba by odpovídala Chazaelově válečnému tažení, při kterém dobyl Palestinu ve chvíli, kdy Joachaz usedl na trůn.

Joachaz vládl sedmnáct let. V bibli a v některých asyrských pramenech můžeme najít několik informací, o které se můžeme opřít, a které nám mohou pomoci najít odpověď na otázku, proč ostraka začínají až rokem 9 a končí 17. rokem. Od doby, co Joachaz usedl na trůn, čelil neustálým útokům ze strany damašského krále. Proto můžeme první roky vlády Joachaze označit jako roky útlaku. „Hospodin neponechal Joachazovi z válečného lidu více než padesát jezdců a deset vozů a deset tisíc pěších. Aramejský král je totiž zničil tak, že byli jako prach při mlácení.“ (2 Kr 13,7) Tato biblická zpráva značí, že počet vojáků v řadách Joachazova vojska byl drasticky snížen. Kolem roku 806 - 805 však zaútočila na Damašek Asýrie, tím došlo ke zmírnění tlaku na severní Izrael. Toto zmírněné napětí mohlo mít za následek obnovení daní, které byly během invaze Asýrie zanedbávány. To by mohlo být důvodem, proč prvním rokem, který se na ostrakách objevuje, je devátý rok. Od 9. do 17. roku byl v severním Izraeli mír. Pokud ostraka datujeme do vlády Joachaze, je rozumné soudit, že ostraka končí v 17. roce jeho vlády. Rok 17 byl také posledním rokem jeho vlády. Smrt Joachaze a konec daní by mohlo souviset s novou invazí, kterou podnikl Ben-Hadad III. proti Judsku, a která skončila smrtí Joáše Judského (797-796).³⁹ Ostraka pravděpodobně začínají 9. rokem a končí rokem 17., avšak ne všechna ostraka, která byla nalezena, jsou datována. Z počtu 63 ostrak je 7 nedatovaných. To nás může přivádět k myšlence, zda tato ostraka nejsou z 8. nebo 18. roku vlády krále. V tomto případě ztrácí všechny argumenty pro Joachaze význam.

Dalším problémem, kterým se v případě vlády Joachaze musíme zabývat, je délka jeho panování. V druhé knize královské se dočítáme, že: „Ve dvacátém třetím roce judského krále Joáše, syna Achazjášova, se stal králem nad Izraelem v Samaří Joachaz, syn Jehúův, vládl sedmnáct let.“ (2 Kr 13,1) V této informaci samozřejmě nenalzáme žádný problém, hovoří se zde o nástupu Joachaze na trůn a o délce jeho vlády, která trvala sedmnáct let. Problém ovšem nastává, když se v biblickém textu přesuneme o kousek dál. Kde můžeme nalézt informaci o nástupu nového krále na trůn, k čemuž došlo po smrti Joachaze. „Ve třicátém sedmém roce judského krále Joáše se stal králem nad Izraelem v Samaří Joáš, syn Joachazův, vládl šestnáct

³⁸ Crowfoot, Kenyon, Sukenik

³⁹ O'DOHERTY, E. "The Date of the Ostraca of Samaria." CBQ 15 (1953), s. 26

let“ (2 Kr 13,10). Zde už ale můžeme narazit na problém, jelikož se zde hovoří o tom, že Joachaz vládl od dvacátého třetího až do třicátého sedmého roku vlády Joáše judského. Pokud tedy bereme dvacátý třetí rok vlády judského krále, jako první Joachazův, dozvídáme se, že vládl pouze 15 let.

V některých textech Septuaginty se objevuje varianta, kdy poslední rok vlády Joáše judského je posunut na rok třicet devět. Je pravděpodobné, že toto datum bylo upraveno pozdější korekcí, aby se odstranil rozpor, který v textu nalézáme. Vzhledem k této nejasnosti, kterou v textu nalézáme, se musíme ptát, zda Joachaz vládl let sedmnáct nebo pouze patnáct. Pokud se ovšem držíme těchto předpokladů a dobu vlády Joachaze snížíme ze sedmnácti let na let patnáct, musíme ho vyloučit, jako možného krále, za jehož vlády byla Samařská ostraka napsána. Protože ostraka řadíme díky stratigrafickému výzkumu do 8. století a v tomto případě předpokládáme vládu jednoho krále, který vládl sedmnáct nebo více let, logický nám vychází Jarobeám II. (787- 747 př. n. l.)

V tomto případě tedy můžeme ostraka datovat od 9. roku Jarobeámovi vlády do 17. roku jeho vlády. Což by znamenalo, že ostraka, která byla nalezena v Samaři, vznikla v letech 778-770 př. n. l.⁴⁰

3.2.2 Teorie dvou králů

Tuto teorii zastávají badatelé, kteří se domnívají, že se jedná o dva krále, kteří vládli bezprostředně po sobě, nebo se může jednat o krále, mezi jejichž lety vlády není příliš velký časový rozestup. I zde nalezneme několik teorií, které se přiklání k různým králům. K hlavním favoritům patří Joáš a Jarobeám nebo Menache a Pekach.

K Joášovi a Jarobeámovi se přiklání např. Noegel, který zastává názor, že Samařská ostraka bychom měli dělit na dvě samostatné skupiny, a jelikož se dokumenty zdají být psány zhruba ve stejné době, jde tedy pravděpodobně o 2 krále vládnoucí po sobě. Jeho teorie se soustředí na rozdíly mezi ostraky z 9. a 10. roku a ostraky z 15. (příp. 17.) roku.

Yadin, řadí ostraka z roku 9 a 10 do vlády Menacheho. Menache je jediný izraelský král, který vládl 10 let, k tomuto názoru se kloní velká část vědců, kteří s ostraky pracují. Pokud tedy ostraka z let 9 a 10 řadíme do jeho vlády, pak ostraka z roku 15 můžeme zařadit pouze ke králům, kteří vládli po něm. Těmi, kteří připadají v úvahu, jsou Pekachjáš, Pekach a Hošea. Hošea je nejméně pravděpodobným kandidátem, protože šlo o posledního izraelského krále a brzy po jeho zajetí došlo k dobytí hlavního města Samaři, kdy je toto období archeology již řazeno do pozdější vrstvy osídlení. Pekachjáš vládl 2 roky a pak byl zavražděn Pekachem (2 Kr

⁴⁰ O'DOHERTY: s. 29

15,23-26). Je tedy také velmi nepravděpodobný. Pekach vládl podstatně déle než jeho předchůdce a o jeho nahrazení Hošeu na trůn se můžeme dočíst z asyrských análů.

Procesem eliminace docházíme k závěru, že druhá skupina ostrak spadá do vlády Pekacha. Tedy, pokud jsme přijmuli předpoklad, že první skupina ostrak přiřkneme Menachemu. Ve druhé knize královské se můžeme dočíst, že Pekach vládl 20 let. Chronologická mezera mezi Pekachem a Hošeu je však pouze 3 roky.

Menache (746- 737)

Pekachjáš (736- 735)

Pekach (735- 732)

Hošea (732- 724)⁴¹

V 2 Kr 15,27, se můžeme dočíst, že Pekach vládl 20 let, což nám umožňuje dokumenty datovat do 15. roku Pekachovi vlády.⁴² Jak tedy můžeme vidět, zařadit samařská ostraka pro rok 9 a 10 do vlády Menacheho a pro rok 15 do vlády Pekacha s sebou nese nejen chronologické problémy, ale musíme obtížně hledat i význam těchto dokumentů. Pro chronologii tohoto období je velmi důležitý rok 732/731, kdy došlo k několika událostem. Z Eponimských listů, které vznikly za vlády Tiglat-Pilesara a druhé knihy královské 15,27-16,9 datují Tiglat-Pilesarovo dobytí Damašku, smrt Pekacha a nastoupení Hošei do téhož roku. Což znamená, že Pekachův poslední rok byl tedy rokem dvacátým, bráno dle jeho vlastního datování. Pokud tedy samařská ostraka z dvacátého roku zařazujeme do Pekachovy vlády, byla napsána 5 let před jeho smrtí, tedy v roce 737/736.⁴³

V případě, že první sadu ostrak datujeme do posledních let Menacheho, Yadin tvrdí, že v biblickém textu můžeme najít údaje, které ukazují hlavní důvod pro náhlou aktivitu daní Menacheho, které byly zavedeny v roce 9 jeho vlády. Zmiňuje daň 50 šekelů, kterou Menache považoval za nutnou uložit všem bohatým mužům, aby mohl zaplatit 100 talentů stříbra jako tribut pro Pula neboli Tiglat-Pilesara (2 Kr 15,19-20). Yadin předpokládá, že daně mohly být placeny jako víno a olej, i když tribut byl pak placen ve stříbře. Dále říká, že daně v naturáliích byly posuzovány v jejich hodnotě ve stříbře.

⁴¹ Roky vlády králů jsou uváděny dle ekumenického překladu bible

⁴² SHEA, William H. "The Date and Significance of the Samaria Ostraca," in: *Israel Exploration Journal*. Vol. 27, No. 1 (1977), s. 21

⁴³ SHEA: s. 22

Rainey nicméně prohlašuje, že biblické zprávy jasně rozlišují mezi daní v naturáliích a tou, která byla odváděna v drahých kovech. A věří, že popis množství vybíraného stříbra má zdůraznit spíše závažnost Menacheho daně.

Shea v tomto případě mluví o tom, že daně byly vybrány až poté, co Menache odevzdal tribut Tiglat-Pilezarovi. Pokud Menache opravdu nejprve tribut odevzdal, je pravděpodobné, že po jeho zaplacení byla jeho pokladnice značně vyčerpána. Menache se tedy nemohl nacházet v dobré finanční situaci a musel zvýšit požadované finanční prostředky, které dostával od bohatých mužů z půdy (2 Kr 15,20). Zdá se tedy, že platba tributu Tiglat-Pilezarovi byla přímou příčinou zavedení daní, jejichž zápis můžeme nalézt na ostrakách.⁴⁴

Pekachjáš, byl synem Menacheho, který se ujal vlády po jeho smrti. Jak už bylo zmíněno výše, není pravděpodobné, že by ostraka byla psána za doby jeho vlády. Jedná se ale o krále, který vládl mezi dvěma možnými kandidáty, za jejichž vlády ostraka vznikla – Menacheho a Pekacha. Vyžaduje to vysvětlení a lze navrhnout tři.

1. Příčinou je nehoda při přechovávání nebo vykopávkách.
2. Pekachjáš záměrně změnil politiku Menacheho a snížil daně.
3. Pekachjáš byl politicky příliš slabý, když nastoupil na trůn a pokračoval v nepopulárním programu.

Z těchto tří možností je dnes nejvíce upřednostňován třetí výklad.⁴⁵

Jeden ze způsobů, jak vysvětlit rozdíly mezi skupinami ostrak je ten, že druhou skupinu ostrak zasadíme do vlády jiného krále. V tomto případě se první objevuje Menache a jako druhý král Pekach. Shea přichází s několika vysvětleními, proč bychom měli druhou skupinu ostrak připsat právě Pekachovi. Toto připsání poskytuje vysvětlení pro neobvyklé datační vzorce, které na ostrakách nalézáme. Když se totiž Pekach zmocnil trůnu severního Izraele poté, co zavraždil svého předchůdce Pekachjáše, byl konfrontován se správními problémy říše.⁴⁶ Šlo o délku doby jeho vlády. Pekach se pravděpodobně dostal k moci již na konci doby vlády Jarobeáma II., když se vzbouřil vůči královskému domu v Samaří, kde při své vzpouře neuspěl, ale uchytíl se jako král v jiné části severního Izraele. Z toho důvodu tedy můžeme Pekachovi připsat 20 let vlády. Když se mu konečně podařilo usednout na trůn v Samaří, musel řešit problém, do jakých let jím vydané dokumenty datovat. Pokud by dokumenty začal po jeho

⁴⁴ SHEA: s. 22

⁴⁵ Tamtéž: s. 24

⁴⁶ Tamtéž: s. 24

nástupu v Samaří datovat do roku 1, přiznal by tím, že jeho vláda v Izraeli byla nelegitimní, zatímco jeho rival ze Samaří byl legitimním Izraelským králem. Pekach se pravděpodobně postavil jak proti Menachemu, tak proti Pekachjášovi a jeho vládnoucí roky byly souběžné s jejich. Aby tento problém vyřešil, zavedl pro datování své vlády systém egyptských hieratických číslic. Vznik nového vzorce dokumentů vychází tedy ze změny administrativního systému.⁴⁷

Důležitější než vzorec jsou příjmy z území, z nichž bylo zboží dováženo. Objevuje se v něm území klanu, což je mnohem významnější, než názvy měst nebo vesnic, které jsme viděli v předchozí skupině ostrak z roku 9 a 10. Přesný přechod na systém území místo měst a vesnic je obtížné určit. Shea navrhuje, že to může být způsobeno tím, že se Pekach pokoušel rozšířit svou daňovou základnu. Další rozdíl, který můžeme v samařských ostrakách vidět, je změna lidí v úřadu. Na střepech z patnáctého roku vlády Pekacha můžeme nalézt 8 nových jmen, oproti těm, které jsou v roce 9 a 10, které řadíme do posledních let vlády Menacheho. Shea soudí, že se mohlo jednat o Pekachovu antipatii vůči úředníkům jeho předchůdců a tak dosadil do správního aparátu nové úředníky. Takováto změna v úřadech není při nástupu nového krále žádným překvapením.⁴⁸ V takových to případech může předpokládat, že úředníky, který složili v administrativní správě za vlády Pekachjáše, potkal stejný osud jako krále a bylo tedy nutné, je nahradit.

3.2.3 Teorie o spoluvládě

Spoluvláda je vládou dvou panovníků na jednom trůnu, kteří společně spravují své území. Jedná se o typ vlády, který byl velmi rozšířen v antice. S tímto stylem kralování si ze země asi spojujeme nejvíce Egypt. Tento typ vlády právě v Egyptě nejspíš vznikl, můžeme ho pozorovat, jako dobře zavedená praxe, již v době 12. dynastie (asi 2000 let př. n. l.). Tento systém můžeme opět nalézt v době 18. a 19. dynastie v období nové říše, kdy v Egyptě přetrvávala, až do doby Ptolemajovských vládců. V královstvích západní Asie nebyl tento typ vlády praktikován až do velmi pozdního období. V období mezi 9. – 8. stoletím můžeme tento systém vlády pozorovat v severním Izraeli vůbec poprvé.⁴⁹

⁴⁷ Tamtéž: s. 25

⁴⁸ Tamtéž: s. 25

⁴⁹ SHEA, William H. "Israelite Chronology and the Samaria Ostraca," in: *Zeitschrift - Deutschen Palastinavdreins.* Bd. 101, H. 1 (1985), s. 14

Shea ve svém práci poznamenává,⁵⁰ že když počátkem prvního tisíciletí vzniklo v Izraeli království, byly některé dvorní praktiky do jisté míry modelovány podle vzoru dvora egyptského. Nepovažuje tedy za překvapující, když vidí, že problém nástupnictví v Davidově době byl řešen podle egyptské praxe. Král David ustanovil jako krále Šalamouna, který vládl spolu s ním, namísto toho aby byl pouze zaznamenán jako určený dědic trůnu. (1 Kr 1). Zatím co se, jak míní Shea, spoluvláda v jižním Izraeli i nadále vyskytoval v severním Izraeli, ho nalézáme až v době Joachaze a Joáše. Tento typ vlády se v severním Izraeli objevuje v době, kdy byla písari v Samaří vytvářena ostraka. Změna v typu vlády by mohla ukazovat na vliv Egypta na tamější království.

V roce 1967 byla v Tell Rimah nalezena stéla. Jedná se o stélu z období asyrské říše, která vznikla za vlády asyrského krále Adad-Nirariho III. Tato stéla se zmiňuje o zaplacení tributu Joášem ze Samaří. Jednalo se o vůbec první nalezený Asyrský text, ve kterém je tento král zmíněn. Tento text ovšem způsobil jisté nesrovnalosti v chronologii severoizraelského království.

Stéla se zmiňuje o zaplacení Joášova tributu asyrskému králi. Spolu s tímto textem můžeme také nalézt zmínky o zaplacení tributu od králů Týru, Sidonu a Mari, které se všechny nacházejí západně od Asýrie. Tento výčet plátců můžeme na stéle najít po zmínění všech titulatur Adad-Nirariho III., kde se také zmiňuje, že přinutil zemi Amurru a Hatti, by před ním poklekla a to během jednoho roku. Otázkou však zůstává, kdy mohlo k dobytí dojít.

Nález další stély z Šeh-Hamad opět od Adad-Nirariho III. nám některé informace dokresluje. Text na stéle říká, že potom co dobyl (Adad-Nirari) Arpad si podmanil i celou zemi Hatti a to vše v jednom roce. Vzhledem k vztahu, který můžeme pozorovat mezi těmito dvěma zprávami o dobytí země Arpad v severní Sýrii a celé země Hatti, můžeme usuzovat, že mohlo jít o součást stejného dobytí, jaké se nám objevuje na stéle z Tell- Rimah. V Eponymských listech je uveden Arpad jako cíl Adad-Nirariho tažení, které začalo v roce 805 a v textech z jeho vlády nenalezneme jiný záznam, který by se o dobytí Arpadu zmiňoval.⁵¹ Můžeme tedy předpokládat, že Joáš byl v roce 805 již na trůnu a odvedl asyrskému králi tribut. Tento závěr ovšem nezapadá do chronologie severního Izraele.

Jak tedy naložit se zprávou, že Joáš byl králem už v roce 805. Jednou z možností je spoluvláda. V tomto případě se jedná o spoluvládu Joachaze a jeho syna Joáše. Jak už bylo řečeno výše, podle dochovaných pramenů můžeme soudit, že v roce 805 př. n. l. byl již Joáš

⁵⁰ Tamtéž: s. 15

⁵¹ Tamtéž: s. 10- 11

ustanoven Joachazem, jako král, který vládl společně s ním. Joachaz nastoupil na trůn v roce 817 př. n. l.,⁵² což znamená, že ustanovil svého syna jako spoluvladaře ve dvanáctém roce své vlády. Nejvyšší rok, který můžeme nalézt na první skupině ostrak, je rok 10, na těchto střepech nacházíme hebrejskou standardní metodu datování. Druhá skupina ostrak, která začíná rokem 15, už zavádí egyptskou metodu datace. Což naznačuje, že v 15. roce vlády Joachaze již na trůnu spolu s ním seděl. Jelikož máme text z roku 10, a pak až z roku 15, nemůžeme určit, zda ke změně administrativního systému došlo dříve než v 15. roce.

Nejvyšší rok, které se na ostrakách nachází, je 17 a tento rok by se shodoval s koncem Joachazovi vlády. Data, která nalezneme na Samašských ostrakách, se shodují s dobou panování Joachaze, kdy texty z roku 9 a 10 byly napsány za jeho samostatného panování a text z roku 15 patří již do období spoluvlády s jeho synem Joášem.

Z biblických informací se dozvídáme, že Izrael za Joachaze byl ovládán Damaškem, ve kterém panoval Chazael (2 Kr 13,22). Tato situace se ale změnila, když se na scéně objevila Asýrie. Tím došlo v Izraeli k novému vývoji. Informace o tom můžeme nalézt v bibli „Hospodin dal Izraeli zachránce, takže se z Aramejského područí vymanili. Izraelci zase bydleli ve svých stanech jako dříve“ (2 Kr 13,5). Tento nejmenovaný zachránce se obvykle spojuje s Adad-Nirarim III., který porazil Damašek a byl mu vyplacen tribut v roce 805. Na totéž tažení odkazuje stéla z Tell-Rimah. Tento nový vývoj situace vedl i k posunu v rovnováze sil v Syropalestinské oblasti.

Zatímco za vlády Joachaze byl Izrael okupován Damaškem, můžeme po roce 805 vidět výraznou změnu situace. Když proti Damašku zaútočila Asýrie, musel Damašský král začít s obranou proti jejím výbojným tažením. Tím pádem došlo k rozložení Damašských vojenských sil a k jejich značnému snížení a Izrael dostal šanci vymanit se z Damašské okupace a dokonce sebral dost sil, aby proti Damašku podnikl několik vojenských tažení. Nový Damašský král, který následoval po Chazaelovi, Ben Hadad III., jeho syn, oslaben Asyrskou invazí, střety s Izraelem prohrál. K těmto událostem došlo za Joáše, který byl v tomto ohledu povzbuzován prorokem Elišou (2 Kr 13,25). Z těchto informací vyplývá, že Joáš byl velmi vojensky schopný. Rozšířil území jak na sever, tak na jih a poskytl tak výborný základ pro expanzi Izraele. Té se chopil jeho syn a následovník Jeroboam II., který je znám svou dobytvačnou politikou (2 Kr 14,25).

Musíme si položit otázku, jak je možné, že Joášova vojenská tažení byla tak úspěšná, když uvážíme, že armáda jeho otce byla téměř rozprášena v důsledku válek s Chazaelem (2 Kr

⁵² Podle datování uvedeného Sheaou

13,7). Joáš nejspíš za účelem dosažení úspěchu musel vybudovat novou armádu. S cílem znovu vybudovat armádu musel Joáš doplnit její řady. Zde se můžeme opřít o názor Sheai, který texty z druhé skupiny samařských ostrak považuje za texty k odvodu.⁵³ Tyto texty pocházejí z doby spoluvlády mezi Joachazem a Joášem. V této spoluvládě byl pravděpodobně více aktivní na Izraelském trůnu Joáš, jak naznačuje stéla z Tell-Rimah. Byl to Joáš, ne Joachaz, kdo zaplatil tribut za Izrael Asyrskému králi. Jelikož byl Joáš pravděpodobně aktivnější z regentů, byl nejspíš také zodpovědný za budování ozbrojených sil. S velkou pravděpodobností došlo k odvodu k vojenské službě, která je zaznamenána na ostrakách.⁵⁴ Joáš vládl 16 let (2 Kr 13,10) a několik let byl spoluvládce. Ranné fáze jeho vojenské aktivity byly zřejmě spojené i s jeho otcem. Proto můžeme v druhé skupině samařských ostrak nalézt jisté úpravy. Tyto texty jsou datovány dle vládnoucích let Joachaze, ale pocházejí z doby, kdy byl již Joáš spoluvládce. Texty uvádějí jména některých rekrutů, kteří šli do armády pod velením Joachaze. Tato obnova armády umožňovala Joachazovi zvítězit, jak naznačuje několik informací, které můžeme nalézt v bibli. Pokud tomu opravdu tak je, druhá skupina samařských ostrak nám podává svědectví o procesu, který vedl ke zvratu na politické scéně Izraele a umožnil jeho další expanzi.⁵⁵

3.3 Města a Území

Na ostrakách se nachází celkem osmnáct míst, z toho dvě třetiny můžeme nalézt v bibli. Severoizraelská města, která se v bibli nevyskytují, jsou neocenitelným přínosem pro lokalizaci míst v okolí Samaří. P. Abel a W. F. Albright objevili, že staré hebrejské názvy míst často přetrvávají do dnešní doby a můžeme je nalézt v arabských jménech měst a vesnic. Tímto způsobem bylo identifikováno mnoho měst, která můžeme na ostrakách nalézt. Jako příklad můžeme uvést město Sefer (Sefarin) ležící asi 7 km západně od Samaří a město Šifta (Shufa), které leží 9 km týmž směrem. Dále se v blízkosti nachází Azza (Zawata) ležící přibližně 4 km jihovýchodně od hlavního města, ve stejném směru můžeme nalézt i Šekem (Tell Balata), který nalezneme asi 10 km daleko a Hazerot (Asira esh-Shamaliya), který je vzdálen asi 7 km. Jižním směrem můžeme ve vzdálenosti asi 9 km nalézt Elmattan (Imatin), Yashub (Yosuf), ten je vzdálen 18 km a Kozoh (Kusin), které leží přibližně 4 km daleko. Severovýchodním směrem leží ve vzdálenosti 8 km Yazith (Yasid) a Gebu (Džeba) můžeme najít asi 6 km severně od Samaří.⁵⁶ Díky tomuto nálezu také můžeme spojit jména měst s jednotlivými izraelskými rody.

⁵³ Touto teorií se blíže zabývám v kapitole 3.5. Druh zboží

⁵⁴ SHEA: s 19

⁵⁵ SHEA: s 20

⁵⁶ MELMUK, Petr. "Význam a datace samařských ostrak" in: *Orientalia Antiqua Nova VIII/ 2008*, s. 213

Na střepch se nachází rovněž dva názvy míst, které začínají slovem *kerm*, které znamená vinice. Jedná se o města Kerm ha-tell a Kerm Jehú-elí.⁵⁷

Názvy území nalezneme hlavně na ostrakách z let 15, všechna jsou jmény klanů, které patřily do kmene Menašeho, syna Josefova. Když byla podle knihy Jozue dobytá země Zaslíbená, byla rozdělena mezi kmeny. Oblast, v níž můžeme nalézt Samařsko, připadla klanu Menaše. Menašeho prvorozenému synovi Makírovi připadl Gileád a Bášan. „Také ostatním Manasesovcům připadly podíly pro jejich čeledi: Abíezerovcům, Chelekovcům, Asríelovcům, Šekemovcům, Cheferovcům a Šemídaovcům.“ (Jz 17,2) Selofchad, pravnuke Menašeho neměl syny, ale pouze dcery, jmenovaly se: Machla, Nóa, Chogla, Milka a Tirsa. I jim byl dán dědičný podíl mezi jejich bratry. (Jz 17, 3-5).⁵⁸ Na ostrakách můžeme nalézt celkem osm území, které se shodují s názvy kmenů v bibli: Abíeser, Asíel, Helek, Hogla, Noa, Sichem, Šemída, Tirza. Tato skutečnost může naznačovat, že starověké územní dělení podle klanů si udrželo svou integritu i do doby pozdní monarchie. Aharoni poznamenává, že tato skutečnost může být mnohem významnější, pokud bychom mohli ostraka z roku 15 datovat do roku 737 př. n. l., což je pouhých patnáct let před pádem Samaří.⁵⁹ Jméno klanu na doručených produktech do hlavního města má svou důležitost, klan mohl být buď odpovědný za každoroční doručení zboží jako daně, nebo se jeho jménem mohla zaštitovat kvalita produktu. Případně, pokud přijmeme Sheovu hypotézu, za dodávku mladých mužů do vojska. Poznatky, která nám ostraka podávají, nás mohou informovat o nasmlouvaných hranicích v severním Izraeli v době monarchie.

Jména měst, která nalezneme na ostrakách, která pochází z roku 9, jsou pouze v úzkém okruhu okolo hlavního města. Kdežto města, která nacházíme na ostrakách z roku 15, jsou od Samaří mnohem vzdálenější. Z toho můžeme usuzovat, že během let, kdy ostraka vznikala, došlo k rozšíření území. Mohlo jít buď o novou vlnu dobovačské politiky (Jarobeám II.) nebo o znovu dobývání ztraceného území (Joáš).⁶⁰

⁵⁷ Tamtéž: s. 213

⁵⁸ V Numeri 27 se můžeme setkat s příběhem Selofchada a jeho dcer, kdy jejich otec zemřel na poušti a jim bylo od Hospodina dědičně přiděleno území, aby bylo zachováno jméno jejich otce. Byl zde ustanoven zákon, že pokud nemá muž syna, může dědictví přejít i na jeho dceru

⁵⁹ SHEA, William H. “The Date and Significance of the Samaria Ostraca,” in: *Israel Exploration Journal*. Vol. 27, No. 1 (1977), s. 17

⁶⁰ Že bylo území severního království za Chazaelovy okupace zmenšeno, nám nepřímo ukazují některá místa v bibli (2 K 13,7; Pa 25,13)

3.4 Příjemci a odesílatelé

Rozdíly mezi skupinami ostrak a nejasnosti v těchto krátkých dokumentech stěžují badatelům práci, při určování jejich funkce. Badatele se shodují, že ostraka sloužila jako účetní systém. Názory se však liší v tom, jakou roli hrají jednotlivci uvedení na nich. Jde o jména “vlastníků,” kterým předchází předložka *lamed*, což může znamenat “z” nebo “mají být připsány” nebo “náležící do. Tito muži, kteří mají před jménem *lamed* mají až na jednu výjimku Jahvistická jména, kdežto muži, kteří *lamed* před jménem nemají, mají jména Baalovská. „Kdo však byli tito “vlastníci?”

Byly navrženy tři různé teorie:

- 1) Muži byli úředníky nebo majiteli pozemků, kterým zemi daroval král, a kteří posílali produkty z těchto pozemků jako daň do Samaří.
- 2) Muži jmenovaní na ostrakách jsou chápáni, jako výběřčí daní, kterým bylo zboží dodáno jako zvláštní forma daně.⁶¹
- 3) Muži byli vysoce postavenými úředníky nebo šlechtici, kteří žili v Samaří a pronajímali půdu, kterou dostali od krále.⁶²

Muži, kteří jsou zmíněni ve třetí teorii, by mohli být právě těmi, o nichž bible hovoří jako o mužích “jedících u královského stolu,” s tím se můžeme setkat na několika místech v bibli. Například “On se poklonil a řekl: "Co je tvůj služebník, že se obracíš k mrtvému psu, jako jsem já?" Král předvolal Síbu, sluhu Saulova, a řekl mu: "Všechno, co patřilo Saulovi a celému jeho domu, jsem dal vnukovi tvého pána. Ty mu budeš obdělávat půdu, ty se svými syny a svými otroky budeš dodávat chléb k obživě pro vnuka svého pána. Mefibóšet, vnuk tvého pána, bude každodenně jíst u mého stolu." (2 S 9,9-10)⁶³

Druhá teorie má jen velmi malou podporu, protože by znamenala chaos v administrativním systému, kdy jednoho sběratele najdeme na třech ostrakách a dva sběratele v jednom kraji. Z těchto teorií je ta třetí přijímána nejvíce badateli. V souvislosti s druhem produktů, které máme na ostrakách zaznamenány, můžeme vidět ukázkou dvorského životního stylu. Kritiku tohoto stylu můžeme nalézt v bibli u proroků Ozeáše a Amose: “Běda těm, kdo lehají na ložích ze slonoviny, povalují se na pohovkách, jídají jehňata ze stáda a telata z chléva, blábolí za zvuku harfy, vymýšlejí si hudební nástroje jako David, pijí víno z obětních misek, nejlepšími oleji se maží, ale nad Josefovou těžkou ranou se netrápí,” (Am 6, 4- 6).

⁶¹ Shea

⁶² Rainey, Lemaire

⁶³ Další zmínky jsou v 1 S 8:14, 22:7, 1 Kr 18:19

Lidé, kteří posílali zboží do Samaří, byli nejspíš nájemci, kteří si královský pozemek pronajímali a odváděli z něj pak daně do hlavního města.

3.4.1 Jména

Severní Izrael byl kenaanským vlivům vystaven mnohem silněji než Judsko a to už od samých počátků. Na jeho území bylo možno nalézt mnohem více kenaanských měst než v Judsku a jak nám bible připomíná, žilo mezi Izraelity kenaanské obyvatelstvo nerušeně dál i po obsazení země. (Sd 1, 27, 29, 30, 31, 33, 34) na některých místech mělo dokonce nad Izraelci převahu (Sd 32-34). I když v době Davida a Šalamouna, byl severní Izrael připojen k Judsku, zachoval si svůj osobitý náboženský ráz. Musíme připustit, že severnímu království nebyli zrovna nejlepším příkladem ani králové, kteří se od Hospodina odvraceli a nestále porušovali jeho nařízení. Příkladem nám může být třeba Achab, který se oženil s Fénickou princeznou Jezábel a chodil se klanět Baalovi. (1 Kr 16,31)⁶⁴ Jména, která můžeme na ostrakách nalézt, jsou velmi různorodá. Setkáme se na nich se jmény egyptskými, baalovskými i se jmény Hospodinových vyznavačů. Díky těmto informacím můžeme vidět i duchovní stránku života obyvatel severního Izraele v době, kdy ostraka vznikala. „Teofonická jména s částicí – jaú nebo jav jsou v menšině. Z toho plyne, že uvědomělých ctitelů Hospodina, kteří by svou víru vyjádřili i jménem svého dítěte, byla jen slabá část obyvatelstva. Přitom se vyskytne i tak podivné jméno jako je Egel-jaú, tj. Hospodin je býček“⁶⁵ (jaú je stažený tvar z Jahve) Pokud ale nahlédneme do dějin severního Izraele, nebude se nám toho jméno zdát až tak zvláštní, vždyť se jedná od zemi, kde můžeme ve státních svatyních v Danu a Bét-elu nalézt sošky zlatých býčků. Je tedy dost možné, že byly uctívány jako zobrazení Boha.

Na ostrakách také můžeme najít jména, které obsahují částici el, v tomto případě se může jednat jak o Hospodina, tak o některého s pohanských bohů. Baalovských jmen, která se vyskytují na ostrakách, můžeme najít osm. Vyskytuje se zde tedy poměrně vysoký počet Baalovských jmen. Pokud zařadíme ostraka do vlády Joachaze (814-803), lidé, jejichž jména můžeme na ostrakách nalézt, by se narodili před Jehúovým převratem, který měl být zároveň jistou náboženskou reformou severního Izraele, takže by nám toho o náboženské situaci mnoho neřekla. Pokud všem ostraka zařadíme do vlády Jarobeáma II., lidé kteří nesou jména, nacházející se na ostrakách se narodili až po Jehúově reformě. Jelikož se i potom udrželo v severním Izraeli tolik Baalovských jmen musíme se zamyslet nad tím, zda šlo opravdu o

⁶⁴ BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989, 2 sv., s. 464

⁶⁵ Tamtéž: s. 464

reformu náboženskou a ne pouze o reformu, která se týkala politických záležitostí v zemi. Tato politická reforma měla na náboženskou komunitu v Izraeli velmi malý vliv. V případě uskutečněné náboženské reformy, bychom také mohli očekávat, že prominentnějšími budou muži, kteří mají jahvistická jména, než ti kteří vlastní pozemky.

3.5 Druh zboží

Je posledním údajem, který na ostrakách nalézáme. Vinná réva se v Palestině pěstovala již před příchodem Izraelitů, jak se dozvídáme od zvěděů vyslaných Mojžíšem do Kenaanu (Nu 13,1- 33). “Mladá réva se vysazovala obvykle v řadách asi 2,5m od sebe. Plodonosné větve se zvedaly pomocí podpěr nad zem. Na jaře se prořezávala vinařskými noži. Hrozny se sbíraly do košů a nosily do vinařských lisů, vytesaných z tvrdého kamene.”⁶⁶ Hrozny se ve starověké Palestině lisovaly v kamenných lisech šlapáním. Kvasící víno se uchovávalo ve vacích z kozí kůže nebo v hliněných nádobách. Hrozny se konzumovaly čerstvé nebo se sušily na rozinky, ale především se z nich lisovala šťáva, z níž se vyrábělo víno. Víno bylo vedle chleba hlavní potravinou starověkých Židů.⁶⁷ K opuštění vinic docházelo ve chvíli, kdy přestaly plodit a suchá réva byla používána jako topivo.⁶⁸

Velice důležitou rostlinou byl olivovník. Olivový strom patřil k nejcennějším stromům starověkých Izraelitů. Ratolest, kterou přinesla holubice na Noemovu archu, byla olivová (Gn 8,11). Olivy byly v obou královstvích vynikajícím zdrojem příjmů. Byly používány především k lisování oleje. “Výroba oleje souvisela s kamenným lisem, kde se olivy extrahovaly. Šlo o velký kamenný válec, obsluhovaný dvěma lidmi, který rozmačkával olivy na drť. Ta se pak buď šlapala, nebo dále lisovala. Po odstranění nečistot byl olej připraven k použití (srov. Getsemane: Gat semen = olejový lis). Známé byly v celé končině (přímořské nížiny, ale také údolí Samařské a Judské pahorkatiny) olivové háje. Plody dozrávaly na podzim, sklízely se v listopadu. Primitivní metoda sklizně, kdy se třáslo stromy nebo se do nich tlouklo tyčemi, je

⁶⁶ MELMUK: s. 214

⁶⁷ HENDRYCH, Tomáš. *Biblická geografie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004, s. 54

⁶⁸ Na zemědělskou činnost pamatovaly dokonce i Mojžíšovy zákony. Ponechání pole ladem každý sedmý rok (Lv 25) bylo velmi důležité pro obnovu úrodnosti půdy

doložena v Dt 14,20. V koších a na oslech se olivy odvážely do lisů.⁶⁹ Olivový olej měl všestranné použití.⁷⁰ Olivy se také používaly přímo či nakládáné v láku.⁷¹

Pěstování vína a oliv mělo v Izraeli tisíciletou tradici. Velmi důležité pro rozvoj zemědělství v oblasti Palestiny jsou srážkové poměry, kdy zemědělci netrpělivě očekávali příchod období dešťů. Poměrně vysoké průměrné teploty a dostatek sluneční energie umožňují i pěstování náročných subtropických plodin (citrusy, vinná réva, olivovník, atp.) Na svažitých pozemcích bylo třeba budovat terasy. Stavba teras je známá zejména z vinogradů. Na vinicích se terasy stavěly z vysbíraných kamenů a mezi nimi se vysazovaly živé plůtky ze zimostrázu.⁷² Pro pěstování těchto plodin se velmi dobře hodila právě vysočina kolem Samaří. V hornaté oblasti na jih od Samaří, kde byl prováděn archeologický výzkum, byla prokázána výroba olivového oleje, které podle nálezů z doby železné ještě zintenzivnila. „V 8. století př. n. l. zaznamenáváme v oblastech s nejlepšími olivovými háji poprvé sídliště vystavěná na skalnatých ostrozích, jejichž obyvatelé se zřejmě zaměřovali právě na toto zemědělské odvětví.“⁷³ Do skal, v okolí vesnic, byly vytesány desítky lisů na olivový olej a další podobná zařízení potřebná k výrobě oleje. Vesnice v okolí olivových hájů byly pravděpodobně postaveny za účelem zpracování oleje.⁷⁴ Olivový olej mohl být prodáván a dovážen do Asýrie či posílán loděmi do Egypta. Egypt ani Sýrie neměly příhodné podmínky pro pěstování olivových stromů.

Ve vzorcí ostrak z roku 15 nenacházíme žádný název zboží, které jistě bylo důležitou informací, když bylo zboží zapisováno a zápisy následně uskladněny. Můžeme si tedy klást otázku, zda je o stejný duh zboží, jako byl zaznamenán na ostrakách z roku 9 a 10 a proč o něm nenacházíme známku v textech z roku 15. Shea si zde klade otázku: „Jak mohl kdokoliv zkontrolovat platby z minulého roku a rozhodnout, co bylo zapláceno z takových záznamů?“⁷⁵

Shea se domnívá, že to není možné a podává nám zcela novou hypotézu, k čemu mohla tato ostraka sloužit. První otázkou, kterou si klade při rozvoji své nové hypotézy, je, v čem dalším se nám liší texty z roku 15 od těch z předchozích let. Jak už bylo řečeno, nenachází se

⁶⁹ MELMUK: s. 214

⁷⁰ Příprava pokrmů, kosmetické a léčebné účinky, palivo do lamp, náboženské rituály a oběti, aj.

⁷¹ HENDRYCH: s. 52

⁷² HENDRYCH: s. 54

⁷³ FINKELSTEIN, SILBERMAN: s. 189

⁷⁴ Za Jarobeáma II. došlo k rozvoji zemědělství a velkému nárůstu obyvatel.

⁷⁵ SHEA: s. 17

zde název zboží, zato tu máme uvedenu další osobu. Shea uvádí tři fakta, která můžeme o těchto osobách, uvedených na střepch, říct.

- 1) Pokud je jméno na střepu uvedeno, jedná se o muže.
- 2) Jména mužů se objevují bez předložky.⁷⁶
- 3) Jména se objevují na stejném místě, kde v předchozí skupině nalézáme zboží.

Proto Shea předkládá teorii, že texty z 15. roku neuváděly zboží, ale uváděly lidi. Podporu této myšlenky opírá Shea o text, který máme na ostrakách. Ostraka z roku 9 a 10 přišla z měst, kdežto pro texty z let 15 byly zdrojem klany a města byla pouze druhotná. Jak může naznačovat pořadí na textech, klany jsou uvedeny na prvním místě, kdežto města na posledním.

Jako skupina lidí měl klan určitě několik povinností k většímu společenství- Izraeli. Jednou z povinností klanu bylo určitě pomoci zajistit ochranu státu. Toho mohlo být docíleno tím, že posílali své mladé muže do armády, aby tam sloužili jako vojáci.⁷⁷

Z toho vyplývá, že poskytování mladých mužů, bojovníků v armádě, bylo zodpovědností klanů. Proto podle Shea se ve druhé skupině ostrak nejedná o zboží, ale jde o záznamy vojáků, kteří byli povoláni k branné povinnosti pro armádu Izraele.

Jako příklad si můžeme uvést ostrakon č. 28 - *V patnáctém roce (nejmenovaného krále), (bylo odesláno) z (klanu) Abiezer, k (úřední osobě/ důstojníkovi) Asovi (synu) Achímeleka, (povoláný) Baal z (města) Elmattan.*

V tomto případě se můžeme na Asu syna Achímelekova dívat jako na vojenského důstojníka, pod kterého přišel Baal sloužit. Z textů je zřejmé, že pod jednoho důstojníka přicházelo sloužit více mužů. Například jméno Asa syna Achímeleka se objevuje ještě na několika dalších střepch z 15. roku.⁷⁸

Pokud se zde skutečně jednalo o vojenské důstojníky, kterým byli posíláni noví vojáci a v předchozí skupině z roku 9 a 10 o úředníky zodpovědné za příjmy království, nemusí mezi první a druhou skupinou ostrak být žádné konkrétní spojení, i když jsou si časově velmi blízká.

⁷⁶ To je stejný prvek, který se nám objevuje v předchozí skupině ostrak. I zboží je uváděno bez předložky.

⁷⁷ Nu 1

⁷⁸ č. 22. č. 23, č. 24, č. 27, č. 29

Závěr

Samařská ostraka poskytují cenné informace a potvrzují nám některé biblické zprávy. I když je zatím nedokážeme zařadit do doby žádného panovníka, jsou přesto velkým přínosem, protože nám umožňují nahlédnout do fungování správního systému starověkého Izraele. Ostraka byla používána pro zápis zboží, které bylo jako daň dováženo do hlavního města Samaří, jenž bylo administrativním centrem říše. Na každý ostrak byl veden pečlivý zápis přivezeného zboží, které pocházelo z území, která se rozprostírala kolem Samaří a náležela do severoizraelského království. Střepey byly také barevně rozlišeny, aby bylo možné se dobře orientovat v již uskladněných záznamech, na červené se zapisovala dodávka vína a na šedé dodávka oleje.

Ostraka nám také poskytují jména, která se v Izraeli používala. Jak můžeme z uvedených jmen odvodit, v severním Izraeli došlo k náboženskému úpadku a odvrácení od Hospodina. Na Samařských ostrakách můžeme nalézt velké množství Baalovských jmen, z toho lze usuzovat, že Izraelci již nebyli věrní Hospodinu, ale obraceli se k jiným bohům a podle nich pojmenovali své syny a dcery. Je možné, že právě Achabův sňatek s Jezábel a přinesení Baalovského kultu do Izraele mohl zapříčinit obrat Izraelitům k Baalovskému kultu. Je ještě nutné podotknout, že Baalovská jména byla typičtější pro muže, kteří si pronajímali královské pozemky a mohli být snáze ovlivnitelní, než příjemci zboží, u nich nacházíme jména spíše Jahvistická.

Ostraka nám také mohou potvrdit, že se v okolí Samaří se hojně zakládaly vinice a vyráběl se olej. Jde o plodiny typické pro Izrael, které byly vyváženy za hranice země. Také potvrzují prorocké texty Amose, kde mluví o vyšších vrstvách, které se obklopují přepychem a maží se vonnými oleji.

I když soubor ostrak není úplný, poskytuje nám informace, které můžeme dále využít a porovnat s jinými dobovými texty. Můžeme jen doufat, že dojde k podobnému nálezu, který nám díky srovnávacím metodám dokáže poodhalit ještě o něco víc, než nám nyní ostraka nabízí.

Seznam použité literatury

Primární literatura

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 19., (10. opr.) vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2013, 1387 s. ISBN 978-80-87287-66-8.

KAUFMAN, Ivan T. "The Samaria Ostraca: An Early Witness to Hebrew Writing," in: *The Biblical Archaeologist*, Vol. 45, No. 4 (Autumn, 1982), pp. 229-239

MELMUK, Petr. "Význam a datace samařských ostrak" in: *Orientalia Antiqua Nova VIII/* 2008, s. 207-216

NOEGEL, S. B. "The Samaria Ostraca," in: *The Ancient Near East: Historical Sources in Translation*, Londýn 2006, pp. 396-399

Sekundární literatura

BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989, 2 sv.

FINKELSTEIN, Israel a Neil Asher SILBERMAN. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2010, 329 s. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-044-2.

HENDRYCH, Tomáš. *Biblická geografie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004, 100 s. ISBN 80-7083-880-9.

O'DOHERTY, E. "The Date of the Ostraca of Samaria." *CBQ* 15 (1953) pp. 24- 29

RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2000, 375 s. ISBN 80-7021-369-8.

SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003, 263 s. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-633-6.

Slovníky a encyklopedie

DOUGLAS, J. Nový biblický slovník. 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2009, 1243 s. ISBN 978-80-7255-193-4.

HASTINGS, James. A Dictionary of the Bible, Vol. IV, The Biblical World, Vol. 17, No. 2 (1901), pp. 375- 376

Elektronické zdroje

SHEA, William H. "Israelite Chronology and the Samaria Ostraca," in: *Zeitschrift - Deutschen Palastinavdreins*. Bd. 101, H. 1 (1985), pp. 9-20
JSTOR <http://www.jstor.org/stable/27931246>

SHEA, William H. "The Date and Significance of the Samaria Ostraca," in: *Israel Exploration Journal*. Vol. 27, No. 1 (1977), pp. 16-27
JSTOR <http://www.jstor.org/stable/27925599>

WRIGHT, G. Ernest. "Samaria," in: *The Biblical Archaeologist*, Vol. 22, No. 3 (Sep., 1959), pp. 67-78
JSTOR <http://www.jstor.org/stable/3209132>

Summary

The main goal of this thesis is to discuss the issues that come up with the discovery of Samaria ostraca. It attempts to comprehend a large number of theories related to its dating and to present an issue, which the researchers attempt to solve - that is to accurately determine the time of its creation and its purpose - to the reader. The thesis offers a few hypotheses, showing the ways to determine the time of creation of ostraca and its purpose at the time of creation.

In order to provide a better understanding of the following text, the thesis begins with the brief history of the kings of the northern Israel. Next chapter presents the city that the ostraca were found in - the city of Samaria, former capital of the northern Israel. This chapter goes through the history of the city and it also contains the notes for the excavation methods used.

The third chapter analyses six findings that can be found on ostraca - date, area, city, sender, receiver and the type of goods. The thesis also categorizes ostraca into two groups, having different patterns of the text on them. The conclusion of the thesis is followed by the list of used literature.